

**Кыргыз Республикасынын жалпы билим
берүү уюмдарынын
«ГЕОГРАФИЯ»
предмети боюнча 10-11 - класстар үчүн
программа (Базалык деңгээл)**

Түзүүчүлөр:

Джунушалиева К.К. – Кыргыз билим берүү академиясынын табигый жана математикалык предметтер боюнча улук илимий ишкер, п.и.к., доцент;

Данилевская Л.М. – Бишкек шаарынын № 13 мектеп-гимназиясынын мугалими

Бишкек 2018

ГЕОГРАФИЯ: ПРЕДМЕТИ БОЮНЧА 10-11 - КЛАССЫ ҮЧҮН ПРОГРАММА (БАЗАЛЫК ДЕНГЭЭЛ)

Программа Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүү уюмдарынын 10 -11- класстары үчүн «Г ЕОГРАФИЯ» предмети боюнча предметтик стандарттын негизинде иштелип чыккан.

ТҮШҮНДҮРМӨ КАТ

Жалпы билим берүү уюмдарынын 10 -11-класстары үчүн география боюнча программа Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 21.07.2014 -жылдагы № 403 «Кыргыз Республикасынын жалпы мектептик билимдин Мамлекеттик билим берүү стандартын бекитүү жөнүндө» Токтому нун, Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүү уюмдары үчүн 10-11-класстарынын география боюнча предметтик стандартынын негизинде түзүлгөн.

Программа мектепте заманбап географиялык билим берүүнү калыптандырууда башкы болуп эсептелген компетенттүүлүктүн негизинде түзүлгөн стандарттын идеясын жүзөгө ашырат. Компетенттүүлүк мамиленин маңызы алынган теориялык билимдерди практикалык иште жана күндөлүк турмушта колдонуусунда.

Кыргыз Республикасынын жалпы мектептик билимдин М амлекеттик билим берүү стандарты үч компетенттүүлүктү негизги катары карайт: *маалыматтык, социалдык - коммуникациялык, өз алдынча уюштуруу жана маселелерди чечүү.*

Маалыматтык компетенттүүлүк – маалыматты өз ишмердүүлүгүн пландаштыруу жана жүргүзүү үчүн пайдаланууга, далилдүү корутундуларды чыгарууга даярдыгы. Адамга сынчыл аңдап - түшүнгөн маалыматтын негизинде, баамдалган чечим чыгаруу уга мүмкүндүк берет.

Социалдык-коммуникациялык компетенттүүлүк – жеке умтулууларын башка адамдардын жана социалдык топтордун кызыкчылыктары менен шайкеш келтирүүгө, ар түрдүү көз караштарды таануунун жана башка адамдардын баалуулуктарына (диний, этникалык, кесиптик, инсандык ж.у.с.) сый мамиле жасоонун негизинде өзүнүн көз карашын цивилизациялуу жол менен жактоого даярдыгы.

«Өз алдынча уюштуруу жана маселелерди чечүү» компетенттүүлүгү – маалыматтагы, окуу жана/же жашоо жагдайларындагы карама -каршылыктарды б елгилөөгө жана аларды ар кандай ыкмаларды колдонуу менен өз алдынча же башкалар менен өз ара байланышта чечүүгө, ошондой эле андан аркы аракеттер жөнүндө чечимдерди кабыл алууга даярдыгы.

Кыргыз Республикасынын жалпы мектептик билимдин М амлекеттик билим берүү стандартына ылайык 10 -11-класстар үчүн «Дүйнө географиясы. Өлкөлөр жана аймактар» география курсун окутууга окуу планда 68 саат (жумасына 1 саат) бөлүнгөн, башкача айтканда эки окуу жылына эсептелген (10 - класс жана 11 -класс). Окутуунун ар бир жылына 34 сааттан бөлүнүп, 10-класста дүйнө өлкөлөрүнүн социалдык -экономикалык өнүгүүсүнүн жалпы мүнөздөмөсү, б.а. дүйнөнүн саясий картасынын өнүгүү баскычтары, дүйнө өлкөлөрүнүн экономикасынын өнүгүүсүнүн заманбап тенденциялары жана алардын геоэкологиялык мүнөз дөгү маселелер каралат. Бул маселелерди кароодо «Жаратылыш – адам – коом – айлана чөйрө»

системаларынын гармониялуу өнүгүүсүн караган туруктуу өнүгүүгө басым жасалган. Ал эми 11 - класста курсу окуу дүйнө өлкөлөрүнүн жана аймактарынын мүнөздөмөлөрүнө арналат.

10-11-класстардын программасында төмөнкүдөй *предметтик компетенттүүлүктөрдү* калыптандыруу каралган: *географиялык, геоэкологиялык, социалдык-инсандык.*

Географиялык компетенттүүлүк – дүйнөнүн бүтүн сүрөттөлүшүн көрүү, географиялык мейкиндиктин көп түрдүү жараяндары жана кубулуштары жөнүндө билимдерди чечилүүчү маселелерге жана түзүлгөн жагдайларга карата пайдалануу жана ыңгайлашуу жөндөмдүүлүгү.

Геоэкологиялык компетенттүүлүк – адамдардын, аймактардын жана жаратылыш чөйрөсүнүн ортосундагы өз ара байланыш ардын татаал системасын баалоо, жаратылыштык-социалдык дүйнөгө асыл мамилени жаратуу жөндөмдүүлүгү.

Социалдык-инсандык компетенттүүлүк – реалдуу географиялык мейкиндикте ыңгайлашуу жана аракеттенүү, инсандык максаттарды жана маанилерди аныктоо, аларды өз жашоосунда долбоорлоо жана жүзөгө ашыруу жөндөмдүүлүгү.

ГЕОГРАФИЯНЫ ОКУТУУНУН МАКСАТЫ ЖАНА МИЛДЕТТЕРИ

География боюнча предметтик стандартта бул компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу үчүн Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүү уюмдарынын жогорку мектепте ринде географиялык билим берүүнүн *максаты* төмөнкүдөй аныкталган:

«Географиялык компетенциялардын топтомуна ээ болгон, дүйнөгө руханий - баалуу мамилеси калыптанган, жаратылыштык, жаратылыштык -техногендик жана социалдык - экономикалык кубулуштар жана жараянд ар жөнүндө билимдин негизинде реалдуу географиялык мейкиндикте ыңгайлашууга жана иштөөгө жөндөмдүү инсанды калыптандыруу».

География боюнча предметтик стандартта каралган географиялык билим берүүнүн максаттарынан улам программанын максаты жана милдеттери келип чыгат, алар төмөнкүлөр:

- бүтүн, көп түрдүү жана тез өзгөрүп жаткан дүйнө жөнүндө географиялык билимдердин системасын системалаштыруу;
- жаратылыштык, социалдык -экономикалык жараяндарды жана кубулуштарды сүрөттөө жана талдоо;
- окуучулардын таанып -билүү кызыгууларын, интеллектуалдык жана чыгармачыл жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү үчүн чыгармачыл жана таанып - билүү окуу маселелерин чечүү;
- толеранттуу болуу, башка элдердин маданиятын жана айлана - чөйрөгө асыл мамиледе болуу;
- практикалык ишмердүүлүктө жана күнд өлүк турмушта географиялык компетенттүүлүктөрдү колдонуу;
- географиялык маалыматтарды табуу жана колдонуу;
- дүйнө аймактарынын жана өлкөлөрүнүн географиялык өзгөчөлүктөрүн талдоо.

Мына ошентип, «Дүйнө географиясы. Өлкөлөр жана аймактар» курсунун мазмуну окуучуларды дүйнөлүк саясатта жана экономикада болуп жаткан жараяндарды түшүнүүгө, курчап турган чындыкты туура кабыл алууга даярдоого мүмкүндүк берет.

Программа сабактарды окуу жараянын уюштуруунун ар кандай формаларын пайдалануу, заманбап педагогикалык технологияларды жана окутуу усулдарын киргизүү менен сабактарды өткөрүү карайт.

Окуу жараянын уюштуруунун негизги формасы болуп класстык -сабак системасы эсептелет, ошондой эле консультациялык колдоо нун, жекече сабактар дын системасы, окуучулардын заманбап маалыматтык технологияларды, инсанга багытталган,

маалыматтык технологияларды, өнүктүрүүчү окутуу жана окуу -издөө ишмердүүлүгүн пайдалануу менен өз алдынча иштери пайдаланат.

МУГАЛИМДЕР ҮЧҮН МЕТОДИКАЛЫК КӨРСӨТМӨЛӨР

Стандартты жүзөгө ашыруунун негизи болуп сабак жана башка окутуунун уюштуруучулук формалары эсептелет. Бул учурда:

- окуучунун жумушчу ордунун даярдалышына, географиялык билимдин булактарынын (карталар, окуу китептери, дидактикалык таркатылуучу материалдар ж.б.) бар болушуна көңүл бурулат;
- мугалим жаңы теманы окууга кызыктырат жана сабактын максаттарын аныктайт, жаңы материалдын практикалык маанисине көңүл бурат.

Окуу жараянын уюштуруунун жүрүшүндө төмөнкүлөрдү аткаруу максатка ылайыктуу:

- Окуучунун инсандыгына кайрылууга багытталган ыкмаларды пайдалануу. «Эмнени билесиздер, эмнени биле аласыздар...», «Далилдеп бериңиздер...», «Негиздеп бериңиз...», «Өзүңүздүн ой пикириңизди коргоңуз...», «Кандай деп ойлойсуздар, эгерде ... болсо, эмне болот...» - ж.у.с.;
- Сабакта окутуунун ар кандай усулдарын колдонуу. Окуучулардын өз алдынча иши. Проблемалуу окутуунун усулдары (проблемалуу баяндоо, жарым жартылай -издөө, изилдөө) окуучулардын өз алдынча ишмердүүлүгүн уюштурууга багытталган, ал окуп - үйрөнүүнүн, таанып -билүү кызыгуусун, жана окуу ишмердүүлүгүнө жигердүү катышуусун стимулдаштырат. Мугалим көйгөйлүү суроону же көйгөйлүү милдети коет. Адатта, туура түзүлгөн суроо көйгөйдү чечүүгө каалоо жана кызыгууну пайда кылат. Мисалы, «Эмне үчүн Жез алкагы районундагы өнөр -жай продукциясын ташып чыгаруу үчүн Конго дарыясы пайдаланбайт?»
- Окуу жараянын уюштуруунун ар түрдүү формаларын пайдалануу – окутуунун оюн технологиялары, топтук иш, конференциялар, сынактар, дискуссиялар ж.б. Сабактын адаттагыдан башкача аталышы дагы мотивациянын пайда болушуна кызмат кылышы мүмкүн, мисалы, «ШСК -энергетика – ишенимдүү келечек. Шамалдын, суунун, Күндүн эсебинен электр энергиясына муктаждыкты толугу менен кантип канааттандырууга болот», «Глобалдык ландшафт – каатчылыктан кийинки стратегия».
- Илимий маалыматтарды пайдалануу, заманбап жашоодо географиялык компетенттүүлүктөргө ээ болуунун коомдук маанисин көрсөтүү.

- Окуучуларды географияны билүүсү керек болгон кесиптер менен тааныштыруу.
- Окуучуларга кругозору кенен, мейкиндиктик өз ара байланыштарды жана мыйзамченемдүүлүктөрдү түшүнгөн, аларды практикада колдоно билген адистердин алдында өзүн ар кандай тармактарда – бизнесте жана саясатта, илимде, бийлик органдарында ж.б. ишке ашырышы үчүн кеңири мүмкүнчүлүктөр ачыларын түшүндүрүү.
- Окуучулардын көңүлүн өзгөчөлөнгөн фактыларга, жараяндарга, жаратылыш феномендерине, коомдук жашоонун окуяларына буруу, аналогияларды, ассоциацияларды кеңири пайдалануу.
- Тарыхый принциптерди пайдалануу. Географиялык изилдөөлөрдүн тарыхы боюнча материалдарды гана эмес, Кыргызстандын жана бүт дүйнөнүн тарыхый жана социалдык - экономикалык тарыхы боюнча материалдарды да колдонуу зарыл.
- Предметтер аралык байланыштарды кеңири колдонуу. Дүйнөнүн экономикалык жана социалдык географиясынын мазмунун өзү, анын башка дисциплиналар – адабият, математика менен чоң интеграциялык дарамети мектеп окуучуларынын окуп - үйрөнүүсүнүн жакшы мотивациялык негизи болуп кызмат кылат.
- Окуу жараянында окуучулардын чыгармачылык иштерин пайдалануу, мисалы, балдар мектеби, айылы, шаары, же шаардын бөлүгү жөнүндө географиялык маалыматты, өзүнүн социалдык-экономикалык изилдөөлөрүнүн натыйжаларын жана жергиликтүү өзүн -өзү башкаруу органдарына сунуш -көрсөтмөлөрдү интернетте жайгаштыра алышат (википедия же блогдо).
- Окуунун натыйжаларын көзөмөлдөөнүн ар кандай, ошондой эле стандарттуу эмес формаларын колдонуу. Окуу ишмердүүлүгүнө баа берилбесе окуучулар окууга кызыгуусун тез жоготушат. Окуучулар үчүн көзөмөлдөөнүн жана баалоонун эң кызыктуу формалары болуп контурдук карталарда иштөө, номенклатураны өз ара текшерүү, тесттер ж.б. эсептелет.
- Мугалимдин инсандыгы, анын кесиптик эрудициясы, предметке кызыгуусу, методикалык чеберчилиги жана окуучулардын кызыгууларын түшүнүүсү окуучулардын окуу ишмердүүлүгүнө ийгиликтүү шыктанышын орчундуу камсыз кылганын эстен чыгарбоо керек. Мына ошентип, окуу ишмердүүлүгүнүн мотивациясы географиялык билимдердин баалуулугун түшүнүүнү камсыздайт, аларды аңдап - түшүнүп өздөштүрүүгө алып келет, эмоционалдык көтөрүлүүнү чакырат, анын аркасында таанып-билүүгө кызыгуу өнүгөт, окуучулардын окуу ишмердүүлүгү активдешет.

ОРТО МЕКТЕПТИН ПРОГРАММАСЫ ДҮЙНӨ ГЕОГРАФИЯСЫ. ӨЛКӨЛӨР ЖАНА АЙМАКТАР

Х КЛАСС

(34 саат; жумасына 1 саат)

Киришүү (1 саат)

«Дүйнө географиясы. Өлкөлөр жана аймактар» курсу эмнени жана кантип окутулат. Курстун максаттары жана милдеттери.

1-тема. Көп түрдүү дүйнө (6 саат)

Дүйнө өлкөлөрүнүн классификациясы жана типологиясы. Өлкөлөрдүн саны жана тобу. Өлкөлөрдүн типологиясы. Өнүккөн жана өнүгүп келе жаткан өлкөлөр. Дүйнөнүн саясий картасы жана эл аралык мамилелер. Дүйнөнүн саясий картасын түзүүнүн баскычтары. Эл аралык мамилелердин дүйнөнүн саясий картасына тийгизген таасири. Дүйнө өлкөлөрүнүн мамлекеттик түзүлүшү. Башкаруунун негизги түрлөрү: республикалык жана монархиялык. Административдик-территориалдык түзүлүштүн негизги формалары: унитардык жана федеративдик.

Саясий география жана геосаясат. Дүйнөнүн айрым өлкөлөрүнүн жана аймактарынын саясий-географиялык абалы.

Практикалык иштер:

1. «Дүйнө өлкөлөрүнүн мамлекеттик түзүлүшү» таблицасын түзүү.
2. Контурдук картада ири өлкөлөрдү, алардын борборлорун, эл аралык уюмдарды белгилөө.
3. Өлкөлөрдүн саясий-географиялык абалынын мүнөздөмөсү (тандоо боюнча).

2-тема. Дүйнөлүк жаратылыш ресурстарынын географиясы жана геоэкология (9 саат)

Географиялык чөйрө жана жаратылышты пайдалануу. Коомдун жана жаратылыштын ортосунда «зат алмашуу». Жаратылышты рационалдуу жана рационалдуу эмес пайдалануу.

Дүйнөлүк жаратылыш ресурстары. Минералдык ресурстар. Кендик жана кен эмес минералдар. Жер ресурстары. Дүйнөлүк жер фонду. Суу ресурстары, Таза суу көйгөйү. Биологиялык ресурстар. Өсүмдүк ресурстары. Жаныбарлар дүйнөсүнүн ресурстары. Дүйнөлүк океандын ресурстары. Климаттык, космостук жана рекреациялык ресурстар.

Ресурс менен камсыздалуу. Ресурс менен камсыздалууга баа берүү. Айлана - чөйрөнү булганышы жана коргоо. Литосферанын, гидросферанын, атмосферанын антропогендик булгануусу. Жаратылышты коргоо көйгөйлөрүн чечүүнүн жолдору. Жаратылышты коргоо ишмердүүлүгү жана экологиялык саясат. Айлана - чөйрөнү коргоодо эл аралык уюмдардын ролу.

Практикалык иштер:

1. Пайдалуу кен байлыктардын эң ири жерлеринин жайгашуусун картосхемада түзүү.
2. Айрым өлкөлөрдүн же дүйнөнүн (тандоо боюнча) ресурс менен камсыздалуусун талдоо жана баа берүү.

3-тема. Калктын географиясы (7 саат)

Калктын саны жана көбөйүү үсү. Көбөйүү. Калктын көбөйүүсүнүн биринчи тиби. Демографиялык кризис. Калктын көбөйүүсүнүн экинчи тиби. Демографиялык көтөрүлүү. Демографиялык саясат.

Калктын түзүлүшү. Калктын жыныстык жана курактык курамы. Калктын этнолингвистикалык жана диний курамы. Калктын жайгашуусу жана жыштыгы. Калктын миграциясынын түрлөрү жана себептери. Шаар калкы. Урбанизация. Урбанизациянын деңгээлдери жана арымдары. Айылдык жайгашуунун түрлөрү. Калк жана айлана -чөйрө. Калктын жашоосунун деңгээли жана сапаты.

Практикалык иштер:

1. Ири аймактарда жана айрым өлкөлөрдө урбанизациянын арымдарына жана деңгээлдерине салыштырма мүнөздөмөлөрүн түзүү.
2. Калктын көбөйүүсүнүн биринчи жана экинчи тибинин өзгөчөлүктөрүн салыштыруу.
3. Ар кандай типтеги өлкөлөрдө калктын курактык -жыныстык пирамидаларын жана жумуштуулук түзүлүшүн талдоо.

Долбоор: «Өз өлкөмдүн (же каалаган башка өлкөнүн) шарттарын жакшыртуу үчүн мен эмне кыла алам?»

4-тема. Илимий - техникалык революция (ИТР) жана дүйнөлүк чарба (2 саат)

ИТР. Дүйнөлүк чарба. Эл аралык эмгектин бөлүштүрүлүшү (ЭАЭБ). Эл аралык экономикалык интеграция. ТНК. Дүйнөлүк чарбанын түзүлүшү жана негизги моделдери. Дүйнөлүк чарбанын тармактарынын жайгашуусунун салттуу жана жаңы факторлору.

5-тема. Дүйнөлүк чарбанын тармактарынын географиясы. Айлана-чөйрө жана натыйжалуу технологиялар (9 саат)

Отун өнөр -жайы. Электр энергетикасы. Тоо -кен өнөр жайы жана металлургия. Машина куруу. Химиялык, токой жана иштетүү өнөр жайы. Дүйнөнүн айыл чарбасы. Транспорттун жана байланыштын географиясы. Бүткүл дүйнөлүк экономикалык мамилелер.

Практикалык иштер:

1. Контурдук картада дүйнөнүн негизги өнөр жай борборлорун белгилөө.
2. Дүйнөнүн өнөр -жай тармактарынын бирине (тандоо боюнча) экономикалык географиялык мүнөздөмө.
3. Дүйнөнүн ар кандай аймактарында транспорттун басымдуулук кылган түрлөрүн табуу, аймактардын бири үчүн транспорттук системалардын өнүгүүсүн баалоо жана божомолдоо.
4. Эл аралык туризмдин негизги райондорунун картосхемасын түзүү, жаратылыш жана маданий-тарыхый эстеликтер айкалышкан аймактарды бөлүү.

ДАЯРДЫК ДЕНГЭЭЛИНЕ ТАЛАПТАР

Географияны окуунун натыйжасында окуучу:

1. негизги географиялык түшүнүктөрдү жана терминдерди; географиялык изилдөөлөрдүн салттуу жана жаңы усулдарын **айтып берет**;

2. жаратылыш ресурстарынын негизги түрлөрүнүн жайгашуусунун өзгөчөлүктөрүн, алардын негизги чыккан жерлерин жана территориалдык айкалышуусун; дүйнөнүн, айрым аймактардын жана өлкөлөрдүн калкынын санын жана динамикасын, алардын этногеографиялык өзгөчөлүгүн; калктын жашоо сапатындагы жана деңгээлиндеги айырмачылыкта рды, миграциялардын негизги багыттарын; заманбап урбанизациянын көйгөйлөрүн **санайт**;

3. эл аралык турмуштун эң маанилүү социалдык-экономикалык окуяларын, дүйнө аймактарындагы, башка өлкөлөрүндөгү жана Кыргыз Республикасындагы геосаясий жана геоэкономикалык кы рдаалга, алардын мүмкүн болгон өнүгүү тенденцияларына баа берүү үчүн географиялык маалыматтарды, карталарды, статистикалык материалдарды, геомаалымат системаларын жана Интернет ресурстарын **табат**;

4. глобалдаштыруу, эл аралык туризм жана эс алуу, ишкердик жан а окуу программалары, адамдардын баарлашуусунун ар кандай түрлөрүнүн өтө ылдам өнүгүү шарттарда дүйнөнүн ири аймактарынын жана өлкөлөрүнүн географиялык өзгөчөлүгүн **аныктайт**;

5. дүйнөлүк чарбанын тармактык жана территориалдык түзүлүшүнүн географиялык аспекти ерине, анын негизги тармактарынын жайгашуусуна, айрым өлкөлөрдүн жана аймактардын географиялык өзгөчөлүгүнө, алардын социалдык - экономикалык өнүгүүсүнүн деңгээли боюнча айырмачылыктарына, эмгектин эл аралык географиялык бөлүштүрүлүү системасындагы адистешүү сүнө, адамзаттын глобалдык көйгөйлөрүнүн географиялык аспектилерине **мүнөздөмө берет**;

6. Кыргыз Республикасынын заманбап геосаясий жана геоэкономикалык абалынын өзгөчөлүктөрүн **бөлүп көрсөтөт**;

7. маалыматтын ар кандай булактары боюнча жаратылыштык, социалдык - экономикалык жана геоэкономикалык объектилеринин, жараяндарынын жана кубулуштарынын өнүгүүсүнүн географиялык тенденцияларын **аныктайт жана салыштырат**;

8. дүйнөнүн айрым өлкөлөрүнүн жана аймактарынын ресурс менен камсыздалуусун, алардын демографиялык жагдайын, урбан изациянын жана территориалдык концентрациясынын, калкынын жана өндүрүшүнүн деңгээлдерин, айрым аймактардын жаратылыштык, антропогендик жана техногендик өзгөрүүлөрүнүн даражасын **баалайт жана түшүндүрөт**;

9. жаратылыштык, социалдык -экономикалык жана геоэкология- лык объектилерге, жараяндарга жана кубулуштарга, ар түрдүү факторлордун таасири алдында алардын өзгөрүүлөрүнө байкоо жүргүзүү үчүн географиялык маалыматтын ар кандай булактарын **талдайт**;

10. дүйнөнүн аймактарынын жана өлкөлөрүнүн комплекстүү географиялык мүнөздөмөлөрүн; ар кандай кубулуштардын жана жараяндардын географиялык мыйзамченемдүүлүктөрүн, алардын территориалдык өз ара аракеттенүүлөрүн чагылдырган таблицаларды, картосхемаларды, диаграммаларды, жөнөкөй карталарды, моделдерди түзөт.

XI КЛАСС

(34 саат; жумасына 1 саат)

ДҮЙНӨ ГЕОГРАФИЯСЫ. ӨЛКӨЛӨР ЖАНА АЙМАКТАР

Киришүү (2 саат)

Дүйнөнүн тарыхый -географиялык райондору. Бөлүү белгилери. Социалдык экономикалык контрасттар. Экономикалык кубаттардын дүйнөлүк борборлору. Ири аймактар: Чет өлкөлүк Европа, Чет өлкөлүк Азия, Австралия, Африка, Түндүк Америка, Латын Америка.

Ири өлкөлөр: Кытай, Япония, Индия, Австралия, ТАР, АКШ, Канада, Бразилия.

Кыргызстан дүйнөлүк географиялык мейкиндиктин субъекти катары.

1-тема. Европа (4 саат)

Аймактын жалпы мүнөздөмөсү. Ай магы, чек аралары, Экономикалык географиялык абалы (ЭГА), Саясий географиялык абалы (СГА), негизги табигый объектилери, географиялык аймактын (өлкөнүн) картасы.

Аймактын (өлкөнүн) жаратылыш шарттарынын жана ресурстарынын территориалдык дифференциациясы.

Аймактын (өлкөнүн) аймактарын ачуунун жана анда калктын жайлашуусунун тарыхый-географиялык аспекти. Аймактын (өлкөнүн) калкынын жайгашуусу жана миграциясы. Аймактын (өлкөнүн) субаймактары, чарбасынын территориалдык дифференциациясы. Жайгашуунун жана чарбанын географиялык сүрөтү.

Практикалык иштер: Өлкөнүн (окуучунун тандоосу боюнча) геомаданий мейкиндигин изилдөө.

2-тема. Азия (8 саат)

Аймактын жалпы мүнөздөмөсү. Аймактын (өлкөнүн) географиялык өзгөчөлүгү, образы.

Аймактын (өлкөнүн) демографиялык абалы жана калкынын курамы. Аймактын (өлкөнүн) геосаясий, экономикалык, социалдык, экологиялык көйгөйлөрү, аларды чечүүнүн жолдору. Геомаданий мейкиндик. Азиянын субаймактары: Кытай, Япония, Индия.

Практикалык иштер: Өлкөнүн (окуучунун тандоосу боюнча) геомаданий мейкиндигин изилдөө.

3-тема. Көз карандысыз мамлекеттер (6 саат)

Аймактын жалпы мүнөздөмөсү. Аймактын (өлкөнүн) чарбасынын территориалдык уюшуусу жана дифференциациясы. Аймактын (өлкөнүн) адистешүүсү. Аймактын (өлкөнүн) өнөр - жайынын, айыл - чарбасынын, транспортунун негизги тармактары.

4-тема. Африка (4 саат)

Аймактын жалпы мүнөздөмөсү. Аймактын (өлкөнүн) чарбасынын территориалдык уюштурулушу жана дифференциациясы. Аймактын (өлкөнүн) адистешүүсү. Аймактын (өлкөнүн) өнөр - жайынын, айыл - чарбасынын, транспортунун негизги тармактары. Африканын субаймактары. ТАР. Африканын экологиялык көйгөйлөрү.

Практикалык иштер: Өлкөнүн (окуучунун тандоосу боюнча) геомаданий мейкиндигин изилдөө.

5-тема. Австралия жана Океания (2 саат)

Спецификалык өзгөчөлүктөрү. Аймактын курамы. Океания өлкөлөрү. Демографиялык сүрөттөлүшү. Калктын жана чарбанын жайгашуусундагы тең эместик. Конуштоонун түрлөрү.

6-тема. Америка (6 саат)

АКШ жалпы мүнөздөмөсү жана райондору. Канада. Латын Америкасы. Мексика. Борбордук Америка жана Вест-Индия аралдары. Анд өлкөлөрү. Амазонка бассейнинин жана Ла-Плата ойдуңунун өлкөлөрү. Бразилия.

Практикалык иштер: Өлкөнүн (окуучунун тандоосу боюнча) геомаданий мейкиндигин изилдөө.

7-тема. Адамзаттын глобалдык көйгөйлөрү (2 саат)

Адамзаттын глобалдык көйгөйлөрү, алардын себептери. Глобалдык божомолдор, гипотезалар жана долбоорлор. Өнүгүүнүн туруктуу стратегиясы. Менин тандоом (өзүнүн келечектеги ишмердүүлүгүн пландаштыруу).

ДАЯРДЫК ДЕҢГЭЭЛИНЕ ТАЛАПТАР

Географияны окуунун натыйжасында окуучу:

✓ кызматташтык жана коопсуздук боюнча эл аралык уюмдарды **санайт**, заманбап дүйнөдөгү геосаясий чечимдерге өзүнүн көз карашын **билдирет**;

✓ миграциялык жараяндардын себептери жана кесепеттери, окулуп жаткан аймактардагы жана өлкөлөрдөгү коомдун өнүгүүсүнө ала рдын таасири жөнүндө **ой жүгүртөт**;

✓ эмгектин эл аралык географиялык бөлүнүшүндө «өлкөнүн жүзүн» аныктаган чарба тармактарын **атайт**;

- ✓ өлкөлөрдүн белгилүү бир аймакка таандыгын **аныктайт**, өлкөлөрдүн аймак ичиндеги бөлүштүрүлүүсүнүн классификациялык схемаларын **түзөт**;
- ✓ өлкөлөрдү мамлекеттик жана аймактык -административдик түзүлүшү боюнча **салыштырат**;
- ✓ дүйнөнүн айрым өлкөлөрүнүн саясий -географиялык жана экономикалык - географиялык абалын **баалайт**;
- ✓ аймактарды жана өлкөлөрдү жер, суу, гидроэнергетикалык, агроклиматтык жана табигый-рекреациондук ресурстар менен камсыздалуусунун даражасы боюнча **салыштырат**;
- ✓ айыл - чарбасынын жайгашуусунун жана өнүгүүсүнүн өзгөчөлүктөрүн, окулуп жаткан аймактарда жана өлкөлөрдө транспорттун үстөмдүк кылган түрлөрүн **аныктайт**, өлкөлөрдүн ортосундагы коммуникациялык байланыштарда анын ролун **баалайт**;
- ✓ «технополис», «технопарк» түшүнүктөрүн **чечмелейт**, алардын аймактарда жана өлкөлөрдө жайгашкан жерлерин контурдук карталарда **белгилейт**, алардын экономикага жана айлана-чөйрөнү сактоого таасиринин мисалдарын **келтирет**;
- ✓ типтүү план боюнча, окулуп жаткан аймактын (өлкөнүн) калкына жалпы мүнөздөмө **берет**;
- ✓ глобалдаштыруу жараяндарынын маңызын **ачат**, глобалдык көйгөйлөрдүн келип чыгышын алар менен байланыштырат;
- ✓ экономикалык ишмердүүлүктүн айлана -чөйрөгө таасиринин масштабдарынын **мисалдарын келтирет**, окулуп жаткан аймактардагы жана өлкөлөрдөгү экологиялык көйгөйлөрдү **аныктайт**;
- ✓ көрүнүү мүнөзү боюнча глобалдык көйгөйлөрдү **топтоштурат**, классификациялык схеманы **түзөт**;
- ✓ глобалдык көйгөйлөрдүн (тандоо боюнча) маңыздуу мүнөздөмөлөрүн **ачат**, алардын өз ара байланыштарын, чечүү жолдорун **аныктайт**;
- ✓ туруктуу өнүгүүнүн түшүнүктөрүн, принциптерин, компоненттерин **ачат**, туруктуулук факторлорун жалпы адамзаттык баалуулуктар менен **байланыштырат**;
- ✓ глобалдык божомолдорго, гипотезаларга жана долбоорлорго ар түрдүү көз караштарды **сунуштайт**, өзүнүн жеке көз карашын **билдирет**;
- ✓ окулуп жаткан аймактардагы дүйнөлүк экономикалык кубаттуулуктар борборлорун **бөлүп көрсөтөт** (суперөлкөлөр, мунай казуучу өлкөлөр, жаңы индустриалдык өлкөлөр);
- ✓ аймактарды жана өлкөлөрдү чарба жүргүзүү ыкмалары (рационалдуу, рационалдуу эмес) боюнча **салыштырат**.

ОКУУЧУНУН ОКУП –ҮЙРӨНҮҮ ЖЕТИШКЕНДИКТЕРИН БААЛОО

Окутууда өзөктүү жана предметтик компетенттүүлүктөр оозеки жооптордун, жазуу түрүндөгү жана/же практикалык ишт ердин, практикалык сабактарга катышуунун негизинде окуу ишмердүүлүгүнүн жыйынтыктарына шайкеш келүүсү бааланат. Окуунун жыйынтыктарын текшерүү түрлөрү ар кандай болушу жана окуунун максаттуу жыйынтыктарына шайкеш келиши керек. Окуучу эмне жана качан баалан арын, баалоонун кандай түрлөрү жана чен-өлчөмдөрү пайдаланарын билиши керек.

Окуучунун окуп - үйрөнүүн натыйжаларына баа берүү күндөлүк, аралык жана жыйынтык бааларды камтыйт, бирок ал мурдагы баалардын орточо арифметикалык саны катары механикалык түрдө чыгарылбашы керек. Ар бир баанын салмагы окуу жараянында

колдонулган иштин түрүнүн маанилүүлүгүнө жараша болот. **Күндөлүк баалоого 10%; аралык баалоого –70%; жыйынтык баалоого – 20%** бөлүү абзел; Баанын салмагынын пайыздык бөлүштүрүүсү окуучунун күтүлүүчү н атыйжаларга кыймылынын траекториясына көз салууга мүмкүндүк берет. Күндөлүк баалоонун түрлөрүн мугалим өз алдынча аныктайт.

Аралык баалоо үчүн окуучуга продуктивдүү жана конструктивдүү деңгээлдерде өзүнүн жетишкендиктерин баалоого мүмкүндүк берген түрлөрү сунушталат. Жыйынтык баалоо – чейректин, жарым жылдын, жылдын аягындагы текшерүү/контролдук иштерин болжолдойт.

Окуучунун жекече окуп - үйрөнүү жетишкендиктерин баалоо модели

6-таблица

№	Баалоонун түрлөрү	Иштердин түрлөрү	Жыйынтык баадагы салмак
1.	Күндөлүк баалоо		
1. 1	Мугалим өз алдынча аныктайт	Оозеки жооп, топтун/жуптун ишинин презентациясы, жазуу түрүндөгү класстык/үй иши	10 %
2.	Аралык баалоо		
2. 1	Жазуу иштери/булактар менен иштөө	Эссенин ар кандай түрлөрү. Реферат жазуу, аналитикалык иштер, тесттердин ар кандай түрлөрү, дил баяндар ж.б.	10 %
2. 2	Оозеки түрлөр	Билдирүүлөр, презентациялар, докладдар, суроолорго жооптор	10 %

№	Баалоонун түрлөрү	Иштердин түрлөрү	Жыйынтык баадагы салмак
2.3	Долбоордук/изилдөө иштери	Изилдөө отчеттору, эксперименттин жыйынтыктарын баяндоо, лабораториялык иштер ж.б.	20 %
2.4	Портфолио	Портфолио аркылуу өзүнүн окуудагы жетишкендиктеринин презентациясы/публикациясы	10 %
2.5	Практикалык иштер	Карталар, атластар, приборлор менен иштөө	20 %
3.	Жыйынтыктоочу баалоо		
3.1	Тематикалык, чейректик, жарым жылдык, жылдык текшерүү/контролдук иштери	Тест, жазуу түрүндөгү тапшырмалар, зачет ж.б.	20 %

Окуучулардын география боюнча жетишкендиктерин баалоо Кыргыз Республикасынын орто жалпы билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандартында берилген деңгээлдерде жүргүзүлүшү керек:

- **Репродуктивдүү (I деңгээл)** – окуучулардын үлгүнү кайталоо алуу билгичтиги менен мүнөздөлөт (иштерди аткаруунун аныкталган алгоритми боюнча);
- **Продуктивдүү (II деңгээл)** – өздөштүргөн теориялык билимин тааныш эмес жагдайда колдонуусу менен мүнөздөлөт;
- **Чыгармачылык (III деңгээл)** – окуу милдеттерин өз алдынча чечүүнү билдирет.

Деңгээлдик тапшырмаларды түзүүгө негиз болуп күтүлүүчү натыйжалар эсептелет, алар ушул документтин «Билим берүүнүн натыйжалары жана баалоо» деп аталган үчүнчү бөлүмүндө сунушталган.

Окуучулардын окуу жетишкендиктерин баалоодо баа төмөндөгү чен -өлчөмдөрдүн (критерийлердин) негизинде коюлат:

«5» деген баа коюлат, эгер окуучу:

1. окуу программасынын материалынын маңызын, окулуп жаткан түшүнүктөрдү, кубулуштарды, теорияларды, мыйзамченемдүүлүктөр дү, өз ара байланыштарды өз алдынча ачып көрсөтө алса;
2. негизги жоболорду бөлүп көрсөтө алса жана аларды өз алдынча конкреттүү мисалдар жана фактылар менен тастыктай алса.
3. өз алдынча жана аргументтүү талдап, жалпылап жана жыйынтык чыгара алса;
4. алган билимдерди тааныш эмес кырдаалда колдоно алса.
5. 5 окуу материалын так, байланыштуу, негиздүү, логикалык ырааттуулукта жана катасыз айтып бере алса;

- б. негизги түшүнүктөрдүн, мыйзамдардын, теориялардын түшүндүрүлүшүн так баяндап берсе жана жеке өзүнүн бүтүмүн чыгарса;
7. тажрыйбалардын жана байкоолордун жыйынтыктарын чыгаруу үчүн өз алдынча билим булактарын, көрсөтмө куралдарды, маалымдоо маалыматтарын, окуу китебин жана башка кошумча адабияттарды өз алдынча колдоно алса;
8. чиймелер, сүрөттөр, приборлор менен өз алдынча иштей алса;
9. географиялык картадан географиялык номенклатура боюнча объектини таба алса.

"4" деген баа коюлат, эгер окуучу:

1. окуган материалды айтып берип жатканда орчундуу эмес каталарды жана жетишсиздиктерди кетирүү менен программалык материалдын көлөмүн өз алдынча ачып берсе;
2. түшүнүктөрдүн жана аныктамалдардын мазмунун ачып көрсөтүүдө толук эмес жооп берсе жана илимий терминдерди же байкоо жүргүзүүдө жана тажрыйбаларда жыйынтыктарды, бүтүмдөрдү чыгарууда кээ бир каталарды кетирсе;
3. окуу материалын белгилүү логикалык ырааттуулукта айтып берсе, ошол эле учурда өз алдынча оңдой ала турган анча орой эмес бир ката кетирсе;
4. жообун конкреттүү мисалдар менен толуктаса;
5. окуп жаткан окуу материалындагы негизги жоболорду өз алдынча бөлө алса жана фактылардын, мисалдардын негизинде жалпылай алса, бүтүм чыгарса;
6. негизги географиялык өз ара байланыштардын маңызын ачып көрсөтсө;
7. географиялык номенклатураны билсе жана географиялык карта менен иштөөдө анча орой эмес каталарды кетирсе.

"3" деген баа коюлат, эгер окуучу:

1. окуу материалынын негизги мазмунун ачып көрсөтсө, материалды өздөштүрүүдө окуу программасын андан ары өздөштүрүүгө тоскоол болбогон кээ бир каталарды кетирсе;
2. окуу материалын баш аламан, үзүндү, дайыма эле ыраатсыз айтса;
3. жыйынтыктоолордо, жалпылоолордо жеткиликсиз ойдун топтолушун көрсөтсө, алсыз далилдесе, аларда каталарды кетирсе;
4. илимий терминдерди, түшүнүктөрдү пайдаланууда каталарды жана так эмес маалыматтарды берсе;
5. байкоолордон, фактылардан тажрыйбалардан жалпылоолорду жана жыйынтыктоолорду далил катары пайдаланбаса, аларды айтып берүүдө каталарды кетирсе;
6. теориялардын жана мыйзамдардын негизинде конкреттүү кубулуштарды түшүндүрүүдө кыйналса;
7. окуу китебинин текстин айтып бере алса, бирок тексттин мазмунун жеткиликсиз түшүнсө, одоно бир-эки ката кетирсе;
8. географиялык карта менен иштөө көндүмү жок болсо жана географиялык номенклатураны начар билсе.

"2" деген баа коюлат, эгер окуучу:

1. окуу материалынын негизги мазмунун ачып бере албаса;
2. жалпылап, бүтүм чыгара албаса;
3. окуу материалынын көпчүлүк бөлүгүн билбесе жана түшүнбөсө;
4. белгилүү үлгүнүн негизинде суроолорду жана тапшырмаларды аткара албаса;
5. бир суроого жооп берип жатканда мугалимдин жардамы менен оңдоого мүмкүн болбогон одоно каталарды кетирсе;
6. географиялык карталарды пайдаланууда одоно каталарды кетирсе;
7. географиялык номенклатураны билбесе.

"1" деген баа коюлат, эгер окуучу:

1. берилген суролордун бирөөсүнө дагы жооп бере албаса;
2. окуу материалын толугу менен өздөштүрбөсө.

Практикалык жана өз алдынча иштерди баалоонун чен-өлчөмдөрү

"5" деген баа коюлат, эгер окуучу:

1. практикалык жана өз алдынча иштерди толугу менен өз алдынча аткара алса (зарыл болгон адабияттарды иргеп алуу, ишти аткаруунун кадамдары ж.б.).
2. иш таза аткарылса (презентабелдүү).

"4" деген баа коюлат, эгер окуучу:

1. практикалык жана өз алдынча иштер толугу менен өз алдынча аткарылса;
2. ишти аткаруунун сунушталган кадамдарында жана ишти жасалгалоодо алынуучу натыйжалардын тууралыгын таасир бербеген одоно эмес каталар кетирсе.

"3" деген баа коюлат, эгер окуучу:

1. практикалык иш жана аны жасалгалоо мугалимдин жардамы менен аткарса;
2. иш толугу менен аткарылбагандыктан кошумча окуу убактысын талап кылса же аны аткаруу үчүн үйдөн аткарып келүүгө тапшырма берилсе.
3. географиялык приборлор, статистикалык маалыматтар жана картанын атласы менен өз алдынча иштегенде кыйналса.

"2" деген баа коюлат, эгер окуучу:

1. практикалык же өз алдынча ишти аткарууга даяр эмес;
2. аткарылган иштин жыйынтыктары туура бүтүм дөрдү чыгарууга мүмкүндүк бербесе жана алдыга коюлган окуу максаттары менен дал келбесе.

СУНУШТАЛГАН АДАБИЯТТАР:

Негизги:

1. Кыргыз Республикасынын орто жалпы билим берүү мамлекеттик билим берүү стандарты. Бишкек, 2014.
2. Жалпы билим берүү уюмдарынын базистик окуу планы.
3. География боюнча предметтик стандарт (6-11-класстар).
4. Жалпы билим берүү уюмдарынын география боюнча программасы (6-11-класс).
5. Кыргыз Республикасында саясий -маданий жана көп тилдүү билим берүү концепциясы. Бишкек, 2009.
6. Окуучулардын жет ишкендиктерин баалоо. Мектеп мугалимдери жана квалификацияны жогорулатуу курстарынын окутуучулары үчүн методикалык колдонмо. Бишкек: «Махprint», 2011.
7. Бакиров Н.Б., Осмонов А.О. Кыргыз Республикасынын географиясы, 8-9-класстардын китеби, Бишкек, 2012.

Кошумча:

1. Бабуринов В.А. Экономикалык география боюнча ишкердик оюндар. М.: Просвещение, 1994.
2. Ветошкин Д.А. ж.б. Коркунуч менен жакын жашаганга үйрөнөбүз. Мугалимдер үчүн методикалык китеп. Бишкек, 2009.
3. Винокурова Н.Н. ж.б. Жаратылышты пайдалануу боюнча методикалык китеп М.: Просвещение, 1995.
4. Куприн А. М. Мектеп картографиясы. М.: Просвещение, 1994.
5. Лисенкова Г.Я. 10 -класста география боюнча лекциялар жана семинарлар М.: Просвещение, 1993.
6. Максаковский В.П. Дүйнөнүн экономикалык жана социалдык географиясы боюнча методикалык китеп. М.: Просвещение, 1994.
7. Максаковский В.П. Дүйнөнүн географиялык картинасы: тереңдөөнүн 230 каналы. Ярославль, 1996.
8. Мамедов Н. М., Суравегина Н.Т. Экология. М.: Просвещение, 1996
9. Петров К.М. Адамдын жана маданияттын экологиясы. Санкт-Петербург. Химиздат, 2000.
10. Подласый И.П. Педагогика. Китеп. М.: Юрайт, 2010.
11. Жалпы билим берүү мекемелеринин мугалимдери жана жетекчилери үчүн психологиялык-педагогикалык сөздүк. Ростов н/Д.: «Феникс» басмаканасы, 1998.
12. Сыдыков К.С., Молдошев К.О. Жаратылышты пайдалануу жана туруктуу өнүгүү. Бишкек, 2003.
13. Герасимов Г.П. География. 6-класстын китеби, М., 2012.
14. Коринская В.А., Душинина И.В. Материктердин жана океандардын географиясы. 7 - класстын китеби, М., 2012.